DICCIONARI DE BIOÈTICA

Introducció

El *Diccionari de bioètica,* fruit de la iniciativa del Comitè de Bioètica de Catalunya, s'ha elaborat conjuntament entre el Centre de Terminologia TERMCAT, organisme adscrit al Departament de Cultura, i el Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

La bioètica, com a estudi plural i interdisciplinari de les implicacions ètiques que comporta el progrés en les ciències de la vida i de la salut, es construeix a partir d'una base terminològica molt diversa. D'una banda, pel fet que es fan servir termes procedents de disciplines diferents, com la filosofia, el dret, la biologia, la medicina, l'economia o la recerca; d'altra banda, perquè s'utilitzen termes amb una llarga història i evolució, que no sempre s'han interpretat de la mateixa manera, i, per últim, per l'ús dels termes des de perspectives morals o escoles de pensament diverses.

En aquest context, doncs, s'ha vist la necessitat d'elaborar un diccionari terminològic de bioètica amb les definicions dels termes més àmpliament acceptades i, complementàriament, amb informació sobre l'evolució dels conceptes, possibles divergències conceptuals o diferents matisos de significat.

L'obra ha estat concebuda com una eina de consulta per a resoldre els dubtes terminològics en l'àmbit de la bioètica dels professionals de les ciències de la salut i també dels estudiants d'aquestes disciplines. A més, també pot ser d'interès per a tots els lectors que, com a usuaris de l'atenció sanitària, sentin curiositat o vulgui endinsar-ne en aquest àmbit del coneixement.

1. Estructura de les entrades terminològiques

Cadascun dels articles terminològics presenta la informació estructurada de la manera següent: una denominació catalana amb la categoria lèxica corresponent; una o més denominacions catalanes sinònimes, també amb la categoria lèxica i amb la indicació del tipus de relació amb la forma principal (sinònim complementari o sigla); un o més equivalents castellans amb la categoria lèxica; un o més equivalents anglesos amb la categoria lèxica; una, dues o, excepcionalment, tres àrees temàtiques; una definició, i, en més de la meitat de les entrades, una o més notes complementàries.

Per exemple, l'article *mesura restrictiva* té l'estructura següent:

diccionarisenlínia

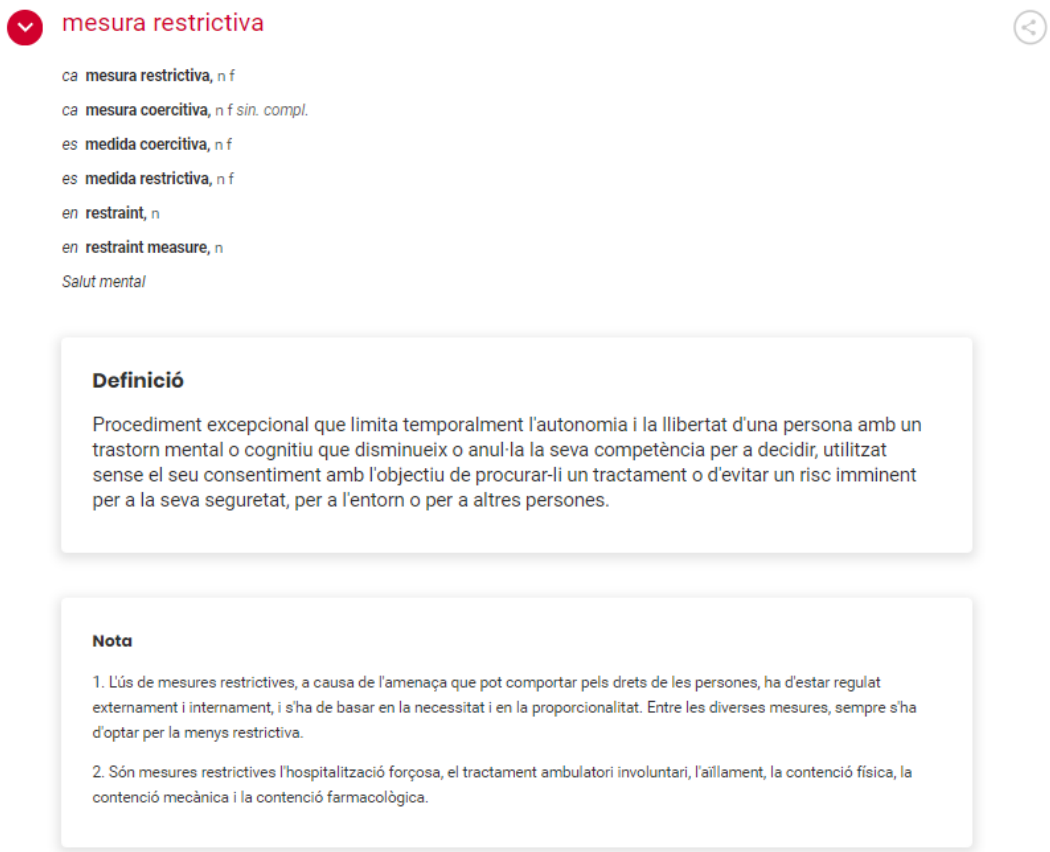

mesura restrictiva

ca **mesura restrictiva,** n f

ca **mesura coercitiva,** n f *sin. compl.*

es **medida coercitiva,** n f

es **medida restrictiva,** n f

en **restraint,** n

en **restraint measure,** n

Salut mental

Definició

Procediment excepcional que limita temporalment l'autonomia i la llibertat d'una persona amb un trastorn mental o cognitiu que disminueix o anul·la la seva competència per a decidir, utilitzat sense el seu consentiment amb l'objectiu de procurar-li un tractament o d'evitar un risc imminent per a la seva seguretat, per a l'entorn o per a altres persones.

Nota

1. L'ús de mesures restrictives, a causa de l'amenaça que pot comportar pels drets de les persones, ha d'estar regulat externament i internament, i s'ha de basar en la necessitat i en la proporcionalitat. Entre les diverses mesures, sempre s'ha d'optar per la menys restrictiva.

2. Són mesures restrictives l'hospitalització forçosa, el tractament ambulatori involuntari, l'aïllament, la contenció física, la contenció mecànica i la contenció farmacològica.

2. Contingut del diccionari

El *Diccionari de bioètica* conté un total de 922 denominacions catalanes, que designen 699 conceptes classificats temàticament d'acord amb l'arbre de camp, el qual esquematitza l'estructura de l'àmbit del coneixement tractat i serveix per a definir l'abast temàtic de l'obra, controlar la pertinència dels termes i assegurar que s'hi recullen els conceptes fonamentals de cada branca.

L'arbre de camp s'articula al voltant d'onze àrees generals:

- Conceptes generals, amb les subàrees següents: Principis i valors; Doctrines i corrents de pensament; Metodologia, i Textos bàsics i declaracions;
- Drets i deures;
- Atenció sanitària, amb la subàrea Relació assistencial;
- Reproducció humana, amb la subàrea Reproducció assistida;
- Final de la vida;
- Cèl·lules, teixits i òrgans, amb les subàrees següents: Trasplantaments i transfusions; Clonatge, i Cèl·lules mare;
- Genètica;

- Recerca;
- Salut mental;
- Salut pública, amb la subàrea Vacunacions;
- Ecoètica, amb la subàrea Ètica aplicada als animals.

De manera general, s'han tingut en consideració criteris de pertinència estrictes per a controlar l'entrada de termes i evitar que s'excedissin els objectius d'abast del diccionari. Així, en les àrees dedicades a les diferents disciplines de les ciències biològiques i de la salut, com la reproducció, la genètica o la salut mental, s'han recollit aquells termes de cada àmbit que tenen un paper important en el debat bioètic, i, pel que fa als termes generals d'aquestes disciplines, només s'han inclòs els que s'han considerat nuclears (per exemple, *fetus* o *gàmeta* en reproducció, *gen* o *ADN* en genètica, i *trastorn mental* o *discapacitat* en salut mental).

Igualment, en la selecció de sèries lèxiques en general s'ha optat per la simplificació, i s'han donat d'alta bàsicament els substantius (*anonimització*, *al·leatorització*, *crioconservació*, *deliberació*, *empoderament*, *falsificació*, *sedació*, etc.) i, en canvi, s'ha prescindit de la majoria de verbs relacionats amb substantius que tenen un article terminològic propi, perquè no aporten una informació semàntica específica.

3. Criteris metodològics[1]

3.1. Ordenació[2]

Les denominacions es presenten segons l'ordre seqüencial dels components (*principi de beneficència* i no *beneficència, principi de*), i segueixen l'ordenació alfabètica discontínua, que evita interrupcions en els termes d'una sèrie i segons la qual els espais en blanc precedeixen els signes no alfabètics (principalment apòstrofs i guionets), i els signes no alfabètics precedeixen els signes alfabètics. Per exemple:

principi d'autonomia
principi d'utilitat
principi de beneficència
principi de justícia
principi de l'interès superior del menor
principi de les 3R
principi de les tres erres
principi de les tres R
principi de no-maleficència
principi de precaució
principi de respecte a les persones
principi del doble efecte
principi utilitarista
principisme

3.2. Denominacions catalanes

Els substantius es consignen en singular, llevat que es tracti d'un plural lexicalitzat (per exemple, *drets reproductius*). Per als substantius que tenen doble gènere, es presenten la forma masculina i la forma femenina completes (*receptor | receptora* n m, f), llevat que coincideixin (*donant* n m, f); també s'indica quan hi ha dues formes possibles per al gènere femení (*metge responsable* | *metge responsable, metgessa responsable* n m, f).

[1] Per aprofundir la informació sobre l'apartat 3, considerat globalment, es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *El diccionari terminològic*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010. (En Primer Terme; 9. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-394-6; 978-84-393-8676-6

[2] Per aprofundir la informació sobre els criteris d'ordenació es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *L'ordenació de termes*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2008. (En Primer Terme; 4. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-263-5; 978-84-393-7746-7

Els adjectius s'entren en la forma masculina singular, amb la indicació de la terminació femenina (*ètic -a*), excepte en els adjectius invariables pel que fa al gènere (*beneficent*).

Totes les denominacions catalanes van seguides de la categoria lèxica que els correspon.

Els homògrafs, és a dir, les formes que s'escriuen igual però tenen significats diferents, es recullen en articles terminològics diferents. Vegeu, per exemple, *aïllament*, *conservació* o *criteri del major benefici.*

Per als termes sintagmàtics s'ha introduït la denominació completa i, només en alguns casos en què la forma reduïda és d'ús habitual, s'ha consignat com a sinònim. És el cas de *mal menor* (reducció de *argument del mal menor*) i *major benefici* (reducció de *criteri del major benefici*).

Per a facilitar la lectura dels manlleus no adaptats, s'indica entre claudàtors l'origen de la denominació o del mot en el cas que la grafia pugui comportar dubtes de pronúncia. És el cas de *prima facie [la]*.

3.3. Remissions

Hi ha casos en què un concepte és designat per diverses denominacions catalanes. Es tracta de denominacions sinònimes, la cerca de les quals porta directament el lector a l'article terminològic complet. Per exemple, *dret a la informació* té el sinònim *dret a saber*.

Les denominacions recollides en segon lloc en un article terminològic poden ser sinònimes absolutes de la primera (és a dir, són denominacions que estan considerades igualment vàlides, i si apareixen en segon lloc és només perquè alfabèticament són posteriors) o bé poden ser-ne sinònimes complementàries. Una denominació catalana es considera sinònim complementari perquè té un ús més restringit, perquè és una variant o un escurçament o perquè pertany a un registre més col·loquial. Si són sinònimes absolutes, estan recollides sense cap més indicació, en estricte ordre alfabètic; si són sinònimes complementàries, duen de referència l'abreviatura *sin. compl.* a continuació de la categoria lèxica. Per exemple:

animal de laboratori, n m
animal d'experimentació, n m

anticonceptiu postcoital, n m
píndola de l'endemà, n f *sin. compl.*
píndola postcoital, n f *sin. compl.*

D'altra banda, un cop establerta quina és la denominació principal (o en els casos que són sinònims absoluts, la denominació que conté la informació perquè és la primera alfabèticament), aquesta s'ha utilitzat com a preferent en el conjunt del diccionari, especialment en les definicions que hi fan referència.

Un cas especial de sinonímia es dona entre una denominació i una sigla. En aquest cas, la forma desenvolupada es considera sinònim preferent i la sigla es recull al final, amb la indicació sigla a continuació de la categoria lèxica. Per exemple:

comitè d'ètica assistencial, n m
CEA, n m *sigla*

3.4 Equivalents

El *Diccionari de bioètica* inclou per a cada terme equivalents en castellà i anglès. Es tracta d'equivalents d'ús, recollits d'acord amb la documentació consultada i els coneixements dels especialistes de l'àmbit.

En la representació d'aquests equivalents es recullen les formes masculina i femenina en singular en el cas dels substantius de doble gènere (*donante vivo* | *donante viva*), llevat que aquestes coincideixin (*representante*), i la forma masculina singular amb la indicació de la terminació femenina en el cas dels adjectius de dues terminacions (*bioético -ca*), excepte en els adjectius invariables pel que fa al gènere (*maleficente*).

Tots els equivalents van seguits de la categoria lèxica que els correspon, i en el cas que en una llengua hi hagi més d'un equivalent, aquests es presenten en ordre alfabètic discontinu. Les sigles queden ordenades al final dels altres equivalents, per a cada llengua d'equivalència. Per exemple:

es **orden de no reanimación,** n f
es **orden de no reanimar,** n f
es **orden de no resucitación,** n f
es **orden de no resucitar,** n f
es **ONR,** n f *sigla*

Sovint no hi ha relació d'un a un entre denominacions catalanes i equivalents, bé perquè hi ha més d'una denominació catalana, bé perquè hi ha més d'un equivalent en una llengua.

3.5. Definició[3]

Quan el lector consulti aquest diccionari ha de tenir present que es tracta d'una obra terminològica i que, per tant, les definicions no són ni lexicogràfiques (pròpies d'un diccionari de llengua general, que recullen només els trets essencials del significat d'una paraula o sintagma en una determinada cultura) ni enciclopèdiques (que recullen de manera succinta tot el coneixement que es té d'aquella denominació).

Una definició terminològica pretén caracteritzar un concepte de manera suficient i necessària, d'acord amb la concepció que en tenen els especialistes corresponents, a partir de les relacions d'oposició i proximitat establertes amb els altres conceptes pertanyents al mateix àmbit. En la mesura que ha estat possible, s'ha procurat definir els conceptes de les diferents branques a partir de criteris homogenis de grau d'especialització i aprofundiment.

3.6 Notes

Més de la meitat dels articles del diccionari inclouen una o més notes, les quals poden ser de tipus conceptual, exemplificador, relacional o lingüístic.

Les notes conceptuals amplien la informació de la definició, aportant matisos o aprofundint en trets que no tenen un valor distintiu en la caracterització del terme, però que serveixen per a completar-la. Per exemple:

anàlisi de cost-utilitat, n f
Nota: L'anàlisi de cost-utilitat sovint es fa servir per a fixar un llindar d'exclusió de la cartera de serveis sanitaris finançats públicament.

Les notes exemplificadores permeten donar una llista d'un o més elements o contextos en què s'aplica la denominació. Per exemple:

suport vital, n m
Nota: Per exemple, són mesures de suport vital la intubació traqueal, la respiració artificial o la depuració extrarenal.

[3] Per aprofundir la informació sobre la tècnica de definició en terminologia es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *La definició terminològica*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. (En Primer Terme; 7. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-327-4; 978-84-393-8144-0

Les notes relacionals serveixen de referència per a termes pròxims des del punt de vista nocional. Per exemple:

> **cèl·lula mare,** n f
> Nota: Les cèl· lules mare es classifiquen, segons la varietat de cèl· lula que poden originar, en cèl· lules totipotents, cèl· lules pluripotents, cèl· lules oligopotents i cèl· lules unipotents, i, segons el tipus de cèl· lules a partir de les quals s'obtenen, en cèl· lules mare embrionàries, cèl· lules mare fetals i cèl· lules mare adultes.

Les notes lingüístiques contenen informació sobre les denominacions, sobre les relacions entre denominacions i noció, sobre registres d'ús, etc. Per exemple:

> **avortament ètic,** n m
> Nota: La denominació *avortament ètic*, que té ús en alguns textos legals, es pot considerar qüestionable, ja que des d'un punt de vista moral també podrien tenir caràcter ètic altres tipus d'avortaments.

3.7 Normalització

En la tasca de normalització de neologismes és essencial el paper del Consell Supervisor del TERMCAT, un òrgan permanent format per representants de l'Institut d'Estudis Catalans, representants del TERMCAT i especialistes de l'àmbit tècnic i científic, que es pronuncia sobre termes de tots els àmbits que, per una raó o altra, presenten alguna particularitat lingüística. Òbviament, abans de qualsevol decisió hi ha un estudi aprofundit dels termes i es fan també consultes a especialistes considerats representatius de la seva àrea.

Durant l'elaboració del diccionari s'han detectat una vintena de casos en què la denominació utilitzada en català era formalment o semànticament inadequada, o en què el concepte es coneixia amb diverses denominacions. Per aquest motiu, es va traslladar la decisió sobre aquests casos al Consell Supervisor, que va establir la denominació o les denominacions catalanes més adequades per a cada concepte tenint en compte criteris lingüístics, criteris terminològics i criteris d'ús, com l'opinió del assessors científics del diccionari i altres experts consultats ad hoc. Són exemples de casos terminològics estudiats en aquest procés de normalització els termes *beneficent, gestació per substitució, maleficent, panel de gens, principisme*, *promoció de malalties* o *prova genètica directa al consumidor*.

4. Metodologia de treball[4]

En l'elaboració d'aquesta obra s'ha seguit la metodologia habitual d'elaboració de diccionaris terminològics, consistent en les fases següents: definició del projecte; definició de l'estructura conceptual del diccionari, és a dir, elaboració de l'arbre de camp; selecció de la nomenclatura del diccionari a partir de la bibliografia de referència i de les propostes del comitè assessor; compleció dels articles terminològics amb equivalents, definicions, notes, etc.; revisió temàtica, duta a terme per un expert, de cada grup de termes classificats dins d'una mateixa àrea temàtica; normalització terminològica i revisió final de l'obra.

La particularitat d'aquest projecte pel que fa a la metodologia de treball és que s'han incorporat dues fases addicionals, prèvies a la revisió final, de validació dels termes i dels articles terminològics. D'una banda, s'ha afegit en el procés una segona revisió temàtica, coordinada pel TERMCAT i duta a terme pels vuit experts designats pel Comitè de Bioètica de Catalunya que han format l'equip d'assessorament científic, amb l'objectiu principal d'assolir el màxim consens possible en les definicions i en la informació de les notes.

[4] Per aprofundir la informació sobre la metodologia de treball en l'elaboració de diccionaris terminològics es pot consultar TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *El diccionari terminològic*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010. (En Primer Terme; 9. Criteris i Mètodes) ISBN 978-84-9766-394-6; 978-84-393-8676-6

D'altra banda, el Comitè de Bioètica de Catalunya ha dedicat dues reunions plenàries a l'aprovació final del contingut del diccionari, com a obra de consens i amb caràcter institucional.

5. Propòsit

Confiem que el *Diccionari de bioètica* constitueixi un recurs pràctic en l'àmbit de la bioètica per a estudiants i professionals de les ciències de la vida i de la salut, i que sigui una eina útil per a tots els usuaris que la consultin. A tots els convidem a utilitzar aquesta terminologia, a difondre-la i a fer-nos arribar els seus suggeriments de millora o actualització a través de la bústia de suggeriments del TERMCAT o directament a través de l'adreça electrònica informació@termcat.cat.

TERMCAT